

I.Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
Prof. Dr. Memduh YAŞA'ya Armağan

STAGFLASYON VE MALİYE POLİTİKASI

Prof. Dr. Salih TURHAN
I.Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Bölümü
Öğretim Üyesi

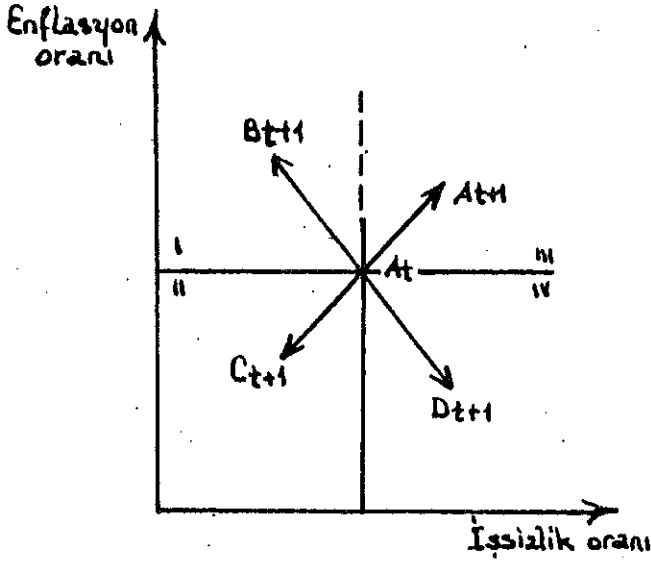
1 – Stagflasyonun Tanımı, Ortaya Çıkması ve Gelişimi

Son yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan bir çok ülkede **stagflasyon** adını taşıyan iktisadî bir gelişme gözlenmektedir. Stagflasyon kullanılmayan üretim kapasitelerinin, işsizliğin ve yetersiz bir iktisadî büyüme ile yüksek bir fiyat artışının birlikte görüldüğü iktisadî durumları ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Yüksek **enflasyona** rağmen **durgunluğun** da mevcut olması, stagflasyonun odak noktasını oluşturmaktadır. Stagflasyonun bu özelliği enflasyon ve işsizlik oranları karşılaştırılınca, en belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır, çünkü, bu göstergeler, iktisadî istikrar politikasının temel amaçları olan "fiyat istikrarı" ve "tam istihdam"ın gerçekleşmekten ne kadar uzak olduklarını yansıtmaktadır. Stagflasyonist aşamalarda her iki amaç büyük ölçüde yara aldığı için, siyasi karar birimlerinin bu gibi olumsuz gelişmeler ile sürekli mücadele etmeleri kaçınılmaz olmaktadır.

Ne var ki, stagflasyonist eğilimleri maliye politikasının sadece talebe ağırlık veren araçları ile önlemek mümkün değildir. Çünkü, maliye politikası, enflasyon ve durgunluğun aynı zamanda ortaya çıkabileceği olayını içermeyen bir teori üzerine kurulmuş ve 1929 Dünya ekonomi krizinin etkisi altında istikrar sorunları talep yönlü olan bir ekonomi için geliştirilmiştir.

Stagflasyon olayını ve maliye politikası araçları ile sadece toplam talebi yönlendirmekten kaynaklanan sorunları, işsizlik ve enflasyon oranları yardımıyla somut hale getirmek mümkündür.

Şekil 1'de yatay ekseninde işsizlik oranı dikey ekseninde enflasyon oranı gösterilmektedir. Stagflasyon, yüksek oranlı bir enflasyon ile büyük bir işsizliğin aynı zamanda ortaya çıkması olarak tanımlandığı için, böyle bir durum, diyagramda orijinden uzak olan ve onun oldukça sağında kalan At noktası ile ifade edilmektedir. t indeksi çıkış noktasını göstermektedir, t+1 indeksi ise, onu izleyen t+1 döneminde gerçekleşmesi muhtemel noktaları ifade etmektedir. Şekil 1'de At noktasından yatay ve dikey eksene birer paralel çizildiği takdirde, enflasyon ve işsizliğin çeşitli bileşimlerinin yer aldığı dört alan elde edilmektedir.

Şekil: 1

Bu ayırmadan açıkça görüldüğü üzere, stagflasyonist bir durumda iktisat politikasına ilişkin önlemlere üç türlü arzu edilmeyen tepki düşünülebilir:

- (1) İşsizlik ile mücadelede toplam talebin genişletilmesine ağırlık verilirse, bu önlem, işsizliğin azalmasına ve enflasyonun daha da hızlanmasına yol açacaktır. Bu durum diyagramda I numaralı alanda yer alan B_{t+1} oku ile gösterilmektedir.
- (2) Toplam talebi daraltmak suretiyle enflasyon düşürülmeğe çalışılırsa, işsizlik oranının artması kaçınılmaz olacaktır. Bu durum, şekilde II numaralı alanda yer alan D_{t+1} oku ile gösterilmektedir.
- (3) Devletçe uygulanan iktisat politikası, fiyatlar genel düzeyinde kuvvetli bir yükselişe yol açarken, işsizlik oranı da artmaktadır. Bu olay, diyagramda A_{t+1} oku ile ifade edilmektedir.

(1) ve (2) numaralı durumlar, meşhur **Phillips-eğrisi** ile ifade edilen ilişkiyi içermektedir. Buna göre, işsizlik ile enflasyon arasında bir trade-off, yani değiş tokuş ilişkisi mevcuttur. İşsizlik oranını azaltmak için fiyatların yükselmesine katlanmak gerekir. Aynı şekilde, enflasyonu düşürmek işsizliğin artması sonucunu verir. Bunların belirli kombinasyonlarını seçme, siyasi karar birimlerinin tercihinine bağlıdır. Siyasi karar birimleri, toplam talebe yönelik bir konjonktür politikası yardımı ile işsizlik ve enflasyonun optimal bir bileşimini gerçekleştirmeğe çalışabilir. Ne var ki, Phillips ilişkisinin doğruluğu kabul edilse bile, stagflasyonist bir durumda buna yönelik bir iktisat politikasının uygulanması tatmin edici olmaktan çok uzaktır, çünkü, tahlil süreci başlangıcı olan konjonktürel durumda (A noktası) istikrar politikasının her iki amacı da ciddi bir biçimde yara olmuş bulunmaktadır. Bu nedenle bir

amacın gerçekleştirilmesi için diğer amaçdan daha fazla fedakârlıkta bulunmak, özellikle siyasi açıdan mümkün değildir.

III. sayılı alan ile ilgili durum, iktisat politikası açısından daha güçlü sorunları içermektedir. Maliye politikasına ilişkin araçların kullanılmasına rağmen, fiyatlar genel seviyesi ve işsizlik artmağa devam etmektedir. Siyasi karar birimleri, böyle bir gelişme karşısında çaresiz kalmaktadırlar, çünkü, I ve II sayılı alanda mevcut olan seçim olanağına sahip değillerdir. Aksine giderek artan enflasyon ve işsizliği bir arada yaşamak zorunda kalmaktadırlar.

Stagflasyon ile mücadelede ulaşılmaması gereken amaç, hem işsizliği azaltmak, hem de enflasyonu frenlemektir. Şekil 1'e göre, gelecek için A_1 noktasından C_{t+1} noktasına doğru bir gelişmeyi sağlamak gerekmektedir. Fakat "iktisat teorisi" böyle bir iktisadi durumda başarılı çözümlere yol açabilecek önerileri yapmakta güçlük çekmektedir. Bu nedenle, uygulamada, daraltıcı ve genişletici önlemlerin birbirini izlediği "Stop and Go" politikası ile yetinilmektedir. Böyle bir politika ise, çoğu kez istenilen sonucu sağlamaktan uzak kalmaktadır.

Stagflasyon ile mücadelede başarılı olmanın en önemli koşulu, stagflasyona yol açan faktörlerin iyi teşhis edilmesinde yatmaktadır. Bu sebeple, aşağıda önce stagflasyonun açıklanmasına ilişkin çeşitli yaklaşımların bir değerlendirilmesi yapıldıktan sonra, önlenmesi için ne gibi politikaların uygun olabileceği tahlil edilmeye çalışılmaktadır.

2 Stagflasyonun Açıklanmasına İlişkin Çeşitli Yaklaşımlar

Stagflasyon, oldukça yeni bir geçmişi olan bir iktisadi olaydır. Bu sebeple, stagflasyonu etkileyen faktörlerin tam ve doğru bir analizini yapmak son derece güçtür. Enflasyon teorisinde olduğu gibi, stagflasyonu açıklamaya çalışan çeşitli yaklaşımlar vardır. Her bir yaklaşım, belirli bir faktörü odak noktası yapmaktadır. Hiç kuşkusuz, uzunca süre devam eden stagflasyon ancak pek çok faktörün birlikte etkilemesi olayı ile açıklanabilir.

2.1. Yapısal İşsizlik ve Enflasyon

İşsizlik, çoğu kez yapısal nedenlerden kaynaklanmaktadır. Yapısal işsizlik ve bir enflasyon süreci bir arada olunca, stagflasyon belirtileri gözlemlenir. Örneğin, gerçek sebeplerin iyi tahmin edilememesi sonucunda yapısal işsizlik ile mücadelede toplam talebi genişletici önlemlere ağırlık verilirse, böyle bir durum ortaya çıkabilir.

Yapısal işsizliğe yol açan çeşitli nedenler vardır. Örneğin işçiler açısından bölgesel, sektörel ve meslekî mobilitenin yeterli düzeyde olmaması, işgücünün pürüzsüz bir biçimde diğer bölge ya da branşlara kaymasını ve orada istihdam edilmesini engelleyebilir. Diğer yandan, talep yapısında meydana gelen ani değişimler veya belirli ekonomi dallarında kabul edilen yep-

yeni teknolojiler, büyük çaplı uyum sorunlarına yol açan yapısal bir değişimi etkileyebilir.

Her şeyden önce, yerel ve meslekî hareketsizliğin yapısal işsizliğin açılmasında önemli bir faktör olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir. İşçiler, kendi yerleşim bölgelerine karşı özel bir sempati duyuyorlarsa, işsizlik halinde bile bir diğer bölgeye seve seve taşınma eğilimi içinde olmazlar. İkâmetgahı değiştirmenin getireceği yükün yanısıra çeşitli kişisel nedenler (örneğin, çocukların okulu, eşin meslekî faaliyeti, yeni yerleşim bölgesinin cazip olmaması vs.) böyle bir davranışı gerektirebilir. Ücret strüktürünün oldukça katı ve sosyal güvenliğin yeterli olduğu durumlarda iş yeri değişimi için son derece düşük düzeyde teşvikler sağlanırsa, bu tür faktörler özellikle ağırlık kazanır.

Meslekî kaliteye yöneltilen taleplerde meydana gelen bir değişme de işsizliğin artmasına yol açabilir. Yeni tekniklerin uygulanması, o zamana kadar yüksek vasıflı olarak nitelendirilen işgücünün istihdam edilmemesi sonucunu doğurabilir. Bu nedenle, işçilerin mesleki mobilitesini arttırmak gayesiyle, devlete yeni mesleklerin edinilmesini kolaylaştırıcı önlemler alınır.

Yapısal işsizlik ile enflasyonun bir arada görünmesi olayını açıklamak için ileri sürülen bir diğer yaklaşım, sadece A.B.D.'deki spesifik duruma uygun olan "Real Crowding Out" hipotezi ile ilgilidir. B. Kitching (1971 ve 1972) tarafından geliştirilen bu yaklaşıma göre, altmışlı yılların sonunda ve yetmişli yılların başındaki işsizlik ve enflasyon, büyük ölçüde Amerikan maliye politikasının yapısal etkisinden kaynaklanmaktadır. Devletçe izlenen genişletici gider politikası, son derece ihtisaslaşmış işgücüne ve özel sermaye teçhizatına sahip yüksek teknolojiye dayalı sanayi kollarını (uzay araştırmaları, bilgisayar sanayii) tek yönlü teşvik etmiştir. Böyle bir kamu harcamaları politikası, işgücünü tüketim malları üretiminden çekmiş ve orada talep fazlasına yol açmıştır; çünkü, yükselen gelir düzeyi dolayısıyla göç eden işçilerin tüketim taleplerini arttırmalarına karşılık üretim faktörü transferi dolayısıyla mal arzında artış sağlanamamıştır. Bunun doğal sonucu, tüketim malları açısından enflasyonist eğilimlerin ortaya çıkması olmuştur. Diğer yandan, yüksek teknik isteyen ürünlere olan devlet talebinin sonradan kısıtlanması, stagfasyona yol açmıştır. Bu alandaki eksik kapasite kullanımı, aşırı ihtisaslaşma nedeniyle tüketim malları üretimi alanında kullanılmayan bir kısım işgücünün serbest kalması sonucunu doğurmuştur. Devlet, bu işsizlere transfer harcamaları ile yardım ettiği için, tüketim malları piyasasındaki talep tazyiki azalmamış ve enflasyonu beslemeğe devam etmiştir. Böylece, yüksek tekniğe dayanan belirli sanayi dallarını daha önce özellikle teşvik etmiş bir maliye politikası uygulamasının sonucu, işsizlik ile birlikte tüketim alanındaki talep enflasyonunun devam etmesi olmuştur.

2.2. Emek Piyasası ve Stagflasyon:

Stagflasyon olayının açıklanmasına ilişkin bir diğer yaklaşım, ücretlerin **aşağıya doğru fleksibil olmaması** ile ilgilidir. Rekabet esasına dayalı emek piyasalarında ücretler, aşağıya ve yukarıya doğru fleksibildir. Oysa, daha çok iki taraflı **tekel** halinin mevcut olduğu Batılı sanayileşmiş ülkelerdeki emek piyasalarında böyle bir olanaktan söz etmek mümkün değildir. Bu tür emek piyasalarında nominal ücretler piyasa mekanizması tarafından belirlenmemekte, aksine işçi ve işveren sendikaları arasında pazarlık konusu olmaktadır. Bu mekanizma, fiili ücretlerin toplu sözleşme ile belirlenen ücretlerin altına düşmesini önlemektedir. Ayrıca, toplu sözleşmeye dayanan ücretler, çoğu kez bir yıl için belirlenmektedir, bu nedenle, değişen iktisadi duruma uyum, ancak toplu sözleşmenin bitiminden sonra sağlanabilir.

Emek piyasasının yapısal özelliğinden kaynaklanan ücretlerin aşağıya doğru fleksibil olmaması olayı ile stagflasyon süreci arasındaki ilişki nasıl açıklanabilir? Bu sorunun cevaplandırılması için ekonominin **boom** aşamasında bulunduğu varsayımından hareket edelim. Firmaların kâr ve ciro durumlarının iyi olduğu böyle bir konjonktürel aşamada, işçi sendikaları yüksek ücret talebinde bulunurlar.

Firmaların bir yandan artan maliyetleri fiyat mekanizması yardımıyla tüketicilere yansıtabileceklerini düşünmeleri, diğer yandan kendileri için avantajlı böyle bir konjonktürel aşamada grevden korkmaları, sendikaların isteklerine geniş ölçüde uyan toplu sözleşme anlaşmalarının yapılmasını kolaylaştırır. Eğer konjonktürel genişleme zayıflar, hatta bir durgunluğa dönüşürse, toplu sözleşme ile belirlenen ücretlerin ödenmesine yine de devam edilmesi gerekir. Böylece, rekabet esasının geçerli olduğu piyasalarda bile, üretim ve istihdamdaki gerilemeğe rağmen fiyatlarda artışa yol açan bir ücret maliyeti tazyiki oluşur. Bu durumda, stagflasyonist fenomen, normal bir piyasa reaksiyonunu yansıtır. Maliyetler, talepdeki düşmeğe kıyasla daha kuvvetli büyüdüğü için, fiyatlar artar. Düşük kapasite kullanımı dolayısıyla parça başı maliyetlerde ayrıca bir artış olur ve bu masraf unsurları fiyatlara dahil edilirse, fiyat artışı daha da hızlanır. Üretim kapasiteleri kullanılmadıkları için, fiyat artışının yanısıra işsizlik artar. Durgunluk, işsizlik ve kamu oyunun baskısı ile zayıflayan sendikalar, daha düşük ücrete razı oluncaya kadar, stagflasyon süreci devam eder. Maliyetlerdeki olumlu gelişme nedeniyle firmaların kâr beklentileri ve dolayısıyla yatırım eğilimleri artarsa, ekonomide yeni bir canlanma devreye girer.

Meseleye bu açıdan bakıldığı takdirde, stagflasyon kısa süreli konjonktürel bir olay olarak görünür. Ne var ki, sendikaların gücü, ekonominin içinde bulunduğu durum ile orantılı olmayan çok yüksek ücret artışlarının gerçekleşmesini sağlarsa, kısa süreli olarak nitelendirilen stagflasyon eğilimleri uzun süre devam edebilir.

Bu olguyu, özellikle A.B.D.'de gözlemek mümkündür. Gerçekten, Amerikan işçi sendikalarının işsizlik karşısında aldıkları tavır farklıdır, sendikalar, istihdam üzerindeki negatif etkilerini hesaba katmadan ücretleri mak-

simize etme gayreti içinde olmaktadır. Bu şekilde ortaya çıkan işsizlikten birinci planda organize olmamış işçiler etkilenmektedir, çünkü, sendikalar makro ekonomik düzeyde sorumluluk almamakta ve sadece üyeleri için mücadele vermektedir. Böylece, bir bakıma ücret ve kâr gelirleri arasındaki mücadele stagflasyonun kaynağı olmaktadır.

2.3. Eksik Rekabet ve Stagflasyon

Yüksek dozda temerküzün meydana geldiği branşlar, konjonktürün daralma aşamalarında fiyatları arttırmaktadır. Örneğin, 1974 petrol krizi sırasında otomobil sanayiinde cirodaki beşte bir azalmaya karşın, fiyatlar iki kez % 10 oranında arttırılmıştır. Hiç kuşkusuz, bu tür anti-konjonktürel davranışın çeşitli nedenleri vardır; fakat, bunlardan biri, bu branşta faaliyet gösteren firmaların piyasada önemli bir güce sahip olmaları olayıdır. Buna göre, stagflasyon, eksik rekabet ile açıklanabilen bir fenomen olarak kabul edilebilir.

Eksik rekabet ile stagflasyon arasındaki ilişkiyi daha iyi anlayabilmek için bu tür piyasalarda işletmelerin fiyatlarını belirlerken kısa süreli kâr maksimizasyonundan değil, uzun sürede gerçekleştirilmesi mümkün toplam kârdan hareket ettiklerini göz önünde bulundurmak gerekir. Gerçekten, ekonomi konjonktürel bir daralma aşamasına girince, sürümde meydana gelen azalma kâr oranında ve dolayısıyla fiyatlarda bir artışa yol açar eksik üretim kapasitesi ve artan fiyatlar dolayısıyla azalan talep, doğal olarak istihdamı olumsuz yönde etkiler. Ücretlerin de aşağıya doğru **fleksibil olmadığı** hatırlanırsa, bu süreç içinde maliyetleri hafifletici ve böylece istikrar sağlayıcı bir faktörün olmadığı görülür.

Temerküzleşmenin giderek yaygınlaşması, mal piyasasında satıcıların gücünün daha da büyümesine yol açar. Böylece, firmaların fiyatlar konusundaki anti-konjonktürel davranışı, tüm ekonomide giderek artan ölçüde kendini kabul ettirir ve uzun dönemde stagflasyon eğiliminin kuvvetlenmesi yönünde etki yapar.

Toplam talebi azaltmak yolu ile enflasyon ile mücadele edilirse, stagflasyonu körükleyen ilâve unsurlar devreye girmiş olur. Para ve maliye politikası alanına giren daraltıcı nitelikteki önlemler, normal olarak yatırım mallarına olan talebin azalmasına yol açarlar. Fakat, piyasa gücü büyük olan firmalar, genellikle arzulanan şekilde tepkide bulunmazlar. Bu tür firmalar, artan finansman maliyetlerine rağmen, yatırım yapmağa devam ederler ve maliyet artışlarını fiyat artışları ile dengeleyebilirler. Şu halde, işletmeler açısından orta ya da uzun vadede planlanmış belirli bir yatırım hacmini gerçekleştirme amacına bağlı kalındığı takdirde, daraltıcı para ve maliye politikası, piyasa gücü büyük olan işletmeler sektöründe arzulanan davranış değişikliklerine değil, aksine sadece fiyat artışlarına yol açar.

Buna karşılık, kuvvetli bir rekabet ile yüz yüze gelen işletmelerde daraltıcı yöndeki önlemlerin etkisi tamdır; çünkü, büyük işletmelerin aksine bu

tür işletmelerin bu gibi önlemlerin etkilerinden kaçınma olanakları son derece sınırlıdır. Artan vergi ve faiz yükünün yansıtılmaması sonucunda kârların azalması, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde likidite kaybına, hatta bazı durumlarda iflaslara yol açar. Bu sürecin doğal sonucu, tüm ekonomide rekabete açık sektörlerin ağırlığının giderek azalması ve stagflasyonist gelişme eğilimlerinin artmasıdır.

2.4. Gelir Bölüşümü Mücadelesi ve Stagflasyon

Bu yaklaşım, gelir dağılımına ilişkin mücadeleyi stagflasyonun nedeni olarak işlemeğe çalışmaktadır. Mal ve faktör piyasalarında rekabet koşullarının mevcut olmadığı varsayımı altında işçiler ve firmalar arasında milli gelirden daha fazla pay alma konusunda oluşan mücadele, süreklilik arzeden stagflasyonist eğilimlerin ortaya çıkmasına yol açar. Örneğin, artan işsizlik toplu sözleşmeler ile belirlenen ücretler üzerinde yumuşatıcı yönde etki yapmazsa, durgunluk döneminde bile maliyet artışlarından kaynaklanan tazyik devam eder; bu ise, yeni işgücünün istihdam edilmesini engellediği gibi, firmaların fiyatları arttırmaları yönünde tepkide bulunmalarına yol açar.

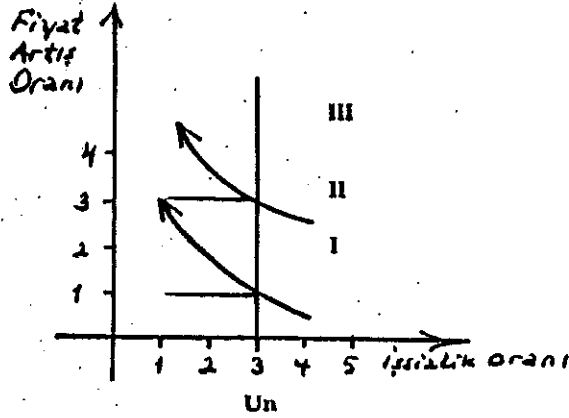
2.5. Monetarist Yaklaşım ve Stagflasyon

Keynesyen sistemin temelini, piyasa sisteminin yapısında mevcut olan istikrarsızlıklar nedeniyle kapitalist özel ekonominin konjonktürel krizler ile yüzyüze gelme eğilimi içinde olduğu ve bu tür krizlerin sadece para ve maliye politikasına ilişkin önlemler vasıtasıyla devletin ekonomiye müdahale etmesi yolu ile önlenebileceği düşüncesi oluşturmaktadır.

Monetaristler ise, piyasa sisteminin prensip itibarıyla istikrarlı olduğu esasından hareket etmektedirler. Tam istihdam ve fiyat istikrarı, gerçekleştirilmesi daima mümkün olan hedeflerdir.

Bu yaklaşıma göre, piyasa mekanizmasında gözlenen istikrarsızlığın asıl nedeni, yanlış iktisat politikasıdır. Bu nedenle, ihtiyari maliye ve para politikaları reddedilmekte ve para arzının milli gelir kadar artırılması önerilmektedir.

Şekil 2'de işsizlik ve enflasyon oranları arasındaki değişim ilişkisi görülmektedir. Keynes'yen yaklaşıma göre, yüksek bir enflasyon oranını kullanmak kaydıyla, maliye politikası yardımı ile işsizliği sürekli olarak azaltmak mümkündür. **Monetaristler** bunun tam tersi bir görüşü savunmaktadırlar: Onlara göre, enflasyon ile işsizlik arasında uzun dönemde bir **trade-off** ilişkisi mevcut değildir. İşsizlik oranının azaltılması, enflasyon oranının artırılması pahasına sadece kısa dönem için gerçekleştirilebilir. İstihdam açısından elde edilen bu olumlu etki, **uzun dönemde** kaybolur; **"doğal işsizlik oranı"** bu kez daha yüksek enflasyon oranında tekrar ortaya çıkar.

Şekil: 2

Bu düşünce sistemini Şekil 2 yardımıyla daha somut hale getirmeye çalışalım. Konunun daha kolay anlaşılmasını sağlamak amacı ile (U_n) noktası ile gösterilen işsizlik oranının (natural rate of unemployment) konjonktürel nedenlerden değil, arızî (daha iyi bir iş aramak vs.) ve yapısal (belirli ekonomi dallarında teknik ve iktisadî anlamda meydana gelen köklü değişiklikler vs.) nedenlerden kaynaklandığı görüşünden hareket edelim. Şekil'de çıkış noktası olarak işsizlik oranının % 3, enflasyon oranının % 1 olduğu kabul edilmektedir. Maliye Politikasının amacı, toplam talebi genişletmek ve böylece

(1) İşletmeleri ve (2), işçileri özendirmek suretiyle, % 1'lik işsizlik oranına ulaşmaktır.

(1) Toplam talep üzerinden işletmeleri özendirmek suretiyle yapısal işsizliğin kısa süre için önlenmesine ilişkin süreci üç aşamalı olarak incelemek mümkündür.

I. Süreç Aşaması :

İşletmeler toplam talepte meydana gelen artış nedeniyle, daha fazla iş gücü talep ederler. Kapasite kullanım oranı arttığı sürece, üretim miktarı artar ve iktisadî büyüme reel olarak yükselir. Kapasite kullanımını sınırlarına ulaşılır ya da üretimi reel olarak arttırmak mümkün olmazsa, artan fiyatlar yoluyla parasal bir genişleme meydana gelir.

Böylece, amaçlanan % 1'lik işsizlik oranı gerçekleşmiş ve yapısal işsizlik kısa süre için önlenmiş olur (I numaralı ok yönünde hareket).

II. Süreç Aşaması:

İşçiler, fiyatlar genel seviyesinin artması karşısında, reel olarak ücretlerinin artmadığını ya da gerekli olan düzeye ulaşmadığını farkedebilirler. Bu nedenle, arzulanan reel ücret düzeyini elde etmek amacıyla gerçekleşen enflasyon oranında ücret artışı talebinde bulunacaklar. Eğer işçiler bu amaçlarına ulaşırlarsa, girişimciler için kâr açısından mevcut olan özendirici unsur ortadan kalkar; çünkü, ücret artışları, kâr artışı beklentilerini olumsuz yönde etkiler. Girişimciler, daha önceki avantajlı durumlarını korumak amacıyla kendilerine göre en verimsiz olan işgücünü serbest bırakırlar. Bu durum, II numaralı ok boyunca seyreden bir hareketi gerektirir. Böylece, daha yüksek bir enflasyon oranında çıkış noktası (Un)'ye dönüş kaçınılmaz olur. Bu nokta, dikey eksene paralel bir doğru ile gösterilebilen uzun süreli Phillips eğrisinin yatay ekseni kestiği yerdir.

III. Süreç Aşaması:

Amaçlanan konjonktürel durumu gerçekleştirmek üzere, maliye politikasına ilişkin yeni önlemler alınır. Ne varki, bu aşamada çıkış noktasına kıyasla daha yüksek bir enflasyon oranına ulaşılmış olur.

(2) Soruna işçiler açısından bakıldığında, toplam talebi genişletmek yolu ile arızı işsizliğin kısa süre için önlenmesi süreci, yine üç aşamada açıklanabilir.

I. Süreç Aşaması:

İlave talep sonucunda istihdam ve ücretler artar, bu sırada, bazı işçiler yüksek gelirli başka bir iş aşama gayreti içinde oldukları için geçici olarak işsiz kalırlar. İşletmeler daha iyi gelirli iş sunarlarsa, işçilerin bu tür beklentileri gerçekleşmiş olur; arzuladıkları koşullara uyan işlerde çalışmaya başlarlar ve böylece arızı işsizlik kısa süre için azalmış olur (I sayılı ok yönündeki hareket).

II. Süreç Aşaması:

Fakat, fiyatlar artınca, reel gelirlerde bir azalma olur. İşçiler, reel beklentilerinin gerçekleşmediğini görürler. Bazı işçiler, daha yüksek gelirli iş aramağa başlarlar ve geçici olarak işsizliği göze alırlar. Bu durumda işletmeler, daha iyi gelirli iş sunmazlar; neticede, arızı işsizlik artar (II sayılı ok yönündeki hareket).

III. Süreç Aşaması:

Başlangıçta amaçlanan hedefe yani, üretim potansiyelinin daha fazla kullanılması hedefine her şeye rağmen ulaşmak için, I. aşamadaki süreç tekrarlanır. Bunun bedeli, daha yüksek bir enflasyon oranı ile ödenir. Neticede, arızı işsizlik oranı tekrar azalır (III sayılı ok yönünde hareket).

Görülüyor ki, işsizlik oranını % 1'e düşürmek, sürekli olarak artan bir enflasyon oranını göze almak pahasına mümkün olmaktadır. Kısa vadede elde edilen bu kısmî başarı, uzun vadede maliye politikası karşısında güvensizliğe yol açan tam bir başarısızlık ile sonuçlanmaktadır. Bu nedenle, Milton Friedman, Nobel mükâfatının verilmesi vesilesiyle vermiş olduğu konferansta aşağıdaki hipotezi ortaya atmıştır:

Devlet, bir yandan fiyat istikrarı amacını izlerken, diğer yandan tam istihdamı gerçekleştirmek gayesiyle uyguladığı politika sonucunda fiyatlar genel seviyesinin artmasına sebebiyet vermektedir. Bu amaç çatışması, zaman zaman genişletici ve zaman zaman da daraltıcı iktisat politikası önlemlerinin uygulanmasını gerektirmektedir. Böyle bir politika ise, uzun dönemde sürekli artma eğilimi içinde olan enflasyon oranında kuvvetli dalgalanmalara yol açmaktadır, çünkü, tam istihdam amacına verilen öncelik nedeniyle, genişletici yöndeki önlemler ağırlık kazanmaktadır. Böylece, piyasada faaliyette bulunan süjeler, fiyatların gelecekteki gelişimi hakkında bir dereceye kadar güvenilir tahminler yapma olanağından yoksun kalmaktadırlar. **Milton Friedman**'a göre, gelecekteki enflasyon oranının belirlenmesi açısından ortaya çıkan bu güvensizlik şu şekilde **doğal işsizlik oranında** bir yükselişe yol açmaktadır: Münferit malların nisbi fiyatlarına ilişkin bilgiler, iktisadi süjeler açısından önemli planlama verileridir. Fiyatların istikrarlı olması ya da enflasyon oranının değişmemesi halinde mutlak fiyatların nisbi fiyatlara dönüştürülmesi ya gerekmez veya kolayca gerçekleştirilebilir. Fakat enflasyon oranlarında büyük dalgalanmaların olması halinde mutlak fiyatlardan nisbi fiyatlara ulaşmak son derece güçleşmektedir. Çünkü, hiç kimse, fiyatlar genel seviyesinin ve dolayısıyla nisbi fiyatların gelişimi hakkında bilgi sahibi değildir. Piyasa mekanizmasının çarkında meydana gelen bu arıza, onun işleyişini olumsuz yönde etkilemekte ve neticede işsizliğin artmasına, üretimin azalmasına yol açmaktadır.

Enflasyonun geleceği açısından söz konusu olan bu belirsizliğin diğer bir sonucu, özellikle iş sözleşmelerinin süresinin kısaltılması ile ilgilidir. İş sözleşmelerinin kısaltılması, "doğal işsizliğin" giderek artmasına yol açmaktadır, çünkü, gerek işverenler gerekse işçiler yoğun bir biçimde arama faaliyetinde bulunmak zorunda kalmaktadır. Bilgi sağlamaya yönelik bu tür faaliyetler ise, ilave masraflar gerektirmektedir.

Kısacası, parasalci (monetarist) yaklaşıma göre, stagflasyonun gerçek nedenini uygulanan yanlış iktisat politikalarında aramak gerekir. Bu tür politikalar, iktisadî sujelerde bir güvensizlik ve belirsizliğe sebebiyet vermekte ve neticede piyasa mekanizması kaynak dağılımına ilişkin görevini en iyi şekilde yerine getirmemektedir.

2.6. Dış Ekonomik Faktörler ve Stagflasyon

Bu yaklaşıma göre, stagflasyonun sebebini dış ekonomik faktörlerde aramak gerekir. Bu alanda verilen en önemli örnek, 1974 sonbaharında patlak veren petrol krizi sonucunda sürekli artan petrol fiyatlarıdır. Kısa ve or-

ta vadede petrolü bir başka enerji kaynağı ile ikâme etmek mümkün olmadığı için, yeterli düzeyde petrol rezervi olmayan bir ülkenin talebi gayri elâstiktir. Bu nedenle, fiyat artışları birinci planda talepde bir azalmaya değil, harcamalarda bir artışa yol açar. Bu ilâve harcamalar, diğer koşullarda değişiklik olmaması halinde, gelir dolaşımı üzerinde daraltıcı yönde etki yapar. Millî gelirden ithalat için ayrılan pay nisbi olarak arttığı için, marjinal ithalat meyli yükselir ve daha önce denk olan ödemeler bilânçosu açık verir.

Bu durumda, azalan parasal toplam talep, artan fiyatlar ile yüz yüze gelir; çünkü, petrol fiyatlarının artması, dolaylı ya da dolaysız petrol ürünü ile yakından ilişkisi olan bütün malların parça başına maliyet masraflarını artırır. Maliyet artışının fiyat ve üretim hacmi üzerindeki etkisi ise, büyük ölçüde işletmelerin politikası ile sendikaların ücret politikasına göre değişir. İşletmeler, kâr marjını sabit tutarak ya da yükselterek maliyet artışını alıcılara yansıtmaya çalışırlarsa üretimdeki azalmaya karşılık fiyatlar genel seviyesinde bir artış beklenebilir. Sendikalar, reel ücretlerde azalmaya razı olmazlarsa, stagflasyonist gelişme, fiyat-ücret-spirali yoluyla kuvvetlendirilmiş olur. Petrol üreticileri, büyük fiyat artışlarına giderlerse, ikâme olanaklarının yetersiz olması nedeniyle, üretim ve istihdam olumsuz yönde etkilenir.

Ödemeler bilânçosunun açık vermesi, maliye ve para politikasının aksiyon alanını daraltır. Millî para, enflasyonist eğilim ve ödemeler bilânçosu açığı nedeniyle, devalüasyon tazyiki ile yüz yüze gelir. Merkez Bankası, ithal mallarındaki fiyat artışını ve devalüasyonu önlemek gayesiyle, ekonomideki likidite hacmini azaltır. Bu tür önlemler ise, faiz seviyesinin artmasına ve yatırım eğiliminin azalmasına yol açar. Piyasadaki monopolist eğilimlerin varlığı halinde, maliyetler artarken talebin azalması, stagflasyonun kuvvetlenmesi ile sonuçlanır.

1973-74 yıllarında patlak veren petrol krizi, sanayileşmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerde fiyatlar genel seviyesini artırdığı gibi, özellikle bazı dallarda (örneğin, otomobil sanayii, kimya sanayii vs.) sürüm tıkanıklıklarına ve ödemeler bilânçosu açıklarına yol açmıştır.

3. Stagflasyonun Önlenmesine İlişkin Yaklaşımlar

Ekonominin durgunluk ile birlikte yüksek oranlı enflasyonist eğilimler içinde bulunduğu dönemlerde, iktisat politikasını yürütmekle yükümlü olan organlar için karar vermek güçleşmektedir. Bir yandan, işsizliği gidermek için genişletici yönde bir stratejinin uygulanması gerekirken, diğer yandan fiyat artış oranlarını düşürebilmek için daraltıcı yönde bir stratejinin benimsenmesi uygun görünmektedir. Hangi strateji uygulanırsa uygulansın, bir amacın gerçekleştirilmesi diğer amaçtan uzaklaşma pahasına mümkün olmaktadır. Bu nedenle, devlet politikasınca izlenebilecek yol, bu iki amacın optimal bir bileşimini gerçekleştirmeğe çalışmak olacaktır.

Bu durumda cevaplandırılması gereken ilk soru, optimal **kombinasyonun** nasıl belirleneceği hususu ile ilgilidir. Bir yanda, işsizliğin ve gayri safi

sosyal hasıladada meydana gelen azalmanın yol açtığı sosyal ve iktisadi maliyet ile karşı karşıya gelinmektedir. İktisadî maliyetin ölçülmesi oldukça kolay olduğu halde, işsizlik ile ilgili sosyal maliyetin tahmin edilmesi oldukça güçtür. Bu, işsizliğin hangi grubu kapsamına aldığına ve ortalama olarak ne kadar devam ettiğine bağlıdır. Ayrıca belirlenmesi oldukça güç olan başka faktörler de buna eklenmektedir. Diğer yanda, kaynak dağılımını, gelir ve servet dağılımını bozucu etkiye sahip enflasyonun sebebiyet verdiği maliyet ile yüz yüze gelinmektedir. Kaynak dağılımı açısından söz konusu olan olumsuz etkiler, özellikle gelişmekte olan ülkeler için önem kazanmaktadır; mâkul bir fiyat artış oranının gelişme ve yatırım atmosferi için bir bakıma teşvik edici bir unsur olmasına karşılık, yüksek enflasyon oranları gelişmeyi köstekleyici yönde kaynak dağılımını bozmaktadır. Sabit gelirlielerin dezavantajlı duruma girmeleri ve servet dağılımının borçluların lehine bozulması nedeniyle, adletsizlikler meydana gelmektedir. Bu nedenle, makul bir düzeyde fiyat istikrarı ile yüksek bir istihdam düzeyinin kombine edilmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Bir amacı diğerine tamamen feda etmek düşünülmemeyeceğine göre cevaplandırılması gereken ikinci soru ne klâsik ne de Keynes'yen sistemin öngördüğü böyle bir iktisadî durum için uygulanması uygun olan önlemler paketinin ne olabileceği hususu ile ilgilidir; öyle araçlar bulunmalıdır ki, daha çok ya sadece işsizlik veya sadece ücret ve fiyatlar üzerinde etkili olabilsin.

3.1. Ücret ve Fiyat Kontrolleri

İstikrar amacına ters düşen fiyat ve ücret artışlarına karşı izole araç olarak uygulanması düşünülebilecek önlemlerden biri, ücret ve fiyatların oluşum sürecine doğrudan doğruya müdahale etmektir. Ücret ve fiyat kontrollerinin düzenlenmesi, tüketiciler yardımıyla gerçekleştirilebilecek gayri resmî denetimden fiyat ve ücret artışlarında gerçekleşmesi zorunlu olan koşulların formüle edilmesine ve nihayet fiyat ve ücretlerin genel olarak dondurulmasına kadar uzanan çeşitli önlemleri içerebilir. Fakat, bu tür araçlar, önemli sakinçaları olan yan etkilere sahiptir. Denetim bir alanda diğerine kıyasla daha iyi işlevini yerine getirirse (örneğin, ücretlerin dondurulması fiyatlardan daha iyi gerçekleştirilirse), bu suretle bir grup nisbî olarak daha fazla gelir kaybına uğrar. Ayrıca, piyasa mekanizmasının işleyişi aksar; çünkü, fiyatların mal ve faktör piyasalarındaki yönlendirici fonksiyonu etkisiz kalır. Buna karşılık, bu tür önlemler, sadece tavsiye niteliğinde olurlarsa, istenilen etki sağlanamaz.

3.2. Sektörel ve Bölgesel Ağırlık Önlemler

Stagfasyonist bir eğilimin olduğu dönemlerde işsizlik kısmî bir görünüm arzederse, böyle bir işsizliğe karşı global olarak genişletici önlemler ile mücadele etmek istenilen sonucu vermez; çünkü, bu tür global etki gösteren önlemler, istihdamı artırmaktan ziyade fiyatları yükseltme yönünde etki gösterirler. Bu nedenle, bu gibi konjonktürel durumlarda **farklılaştırılmış** ön-

lemler paketinin uygulamaya konulması gerekli görülebilir. Özellikle sadece kısa süreli konjonktürel dalgalanmaların değil, aynı zamanda uzun süreli iktisadi dalgalanmaların da sektörel ve bölgesel açıdan daha farklı bir biçimde etki göstermeleri halinde, bu zaruret daha belirgin olarak ortaya çıkabilir.

Bazı branşlar bir durgunluktan daha fazla etkilendikleri halde, diğerleri aynı düzeyde büyümeğe devam ederler; diğer yandan, konjonktürel hassasiyet ve iktisadi büyüme süreci açısından bölgesel farklılıklar, siyasi sorumluların arzuladıkları ölçüde azalmamış olabilir. Maliye politikasının global yönde etki yapan önlemleri, bu gibi durumlar için pek uygun değildir; bunun yerine sektörler ve bölgelere göre farklılaştırılmış önlemlerin uygulanması gerekir. Örneğin, 1973 sonbaharındaki petrol krizi nedeniyle birdenbire takriben dört katına çıkan petrol fiyatlarının yarattığı etkilerin, toplam talebin dozunun aşırı bir biçimde artırılmış olması ile hiç bir ilişkisi yoktur. Bu nedenle, toplam talebin kısıtlanması yönünde tepki gösterilmesi, sadece sürüm olanaklarının azalmasına ve işsizliğin artmasına yol açardı. Ücret ve fiyatların aşağıya doğru fleksibil olmaması nedeniyle, talebin kısıtlanması yolu ile bu ölçüde bir fiyat düşüşünün gerçekleştirilebileceğini düşünmek tamamen yanlış olurdu. Fakat, bu şekilde ortaya çıkan işsizliği azaltmak gayesiyle toplam talebin yükseltilmesi de, aynı şekilde başarısızlıkla sonuçlanır. Sürüm tıkanıklığı ve istihdam sorunu, kısmî niteliktedir; bu sebeple, tam zorunlu olan yerde ilâve talep oluşturmayı gerçekleştirebilecek hiç bir araç yoktur. Bununla beraber, toplam talepte yapılacak genel bir artış, ekonominin tam kapasite ile çalışan, yani herhangi bir şekilde satış güçlüğü ile yüz yüze gelmeyen alanlarında (petrol krizinin ortaya çıktığı sırada fiyat istikrarının ve kapasite kullanım oranının yüksek olduğunu varsayılırsa) fiyatları arttırdı. Genel talep düzeyi, kısmî nitelikteki talep boşluğunu kapatacak kadar arttırılırsa, talep yetersizliğinin söz konusu olmadığı alanlarda oluşan aşırı talep, önemli ölçüde bir enflasyonist eğilimin oluşmasına yol açardı. Gerçi, petrol gibi genel bir üretim unsurunun pahalalanması, hemen hemen bütün üretim dallarında maliyet ve fiyatları arttırıcı yönde etki yapacağı için, bu ikincil fiyat etkilerinin sürüm tıkanıklıklarına ve üretim düşüşlerine yol açmayacakları şekilde toplam talebin arttırılması uygun görülebilir. Fakat, burada sadece küçük düzeyli bir artış söz konusu olabilir; oysa, böyle bir talep artışı, petrol krizinden birinci derecede etkilenen alanlardaki satış darboğazını gidermeğe yetmez.

Görülüyor ki, satış ve istihdamda meydana gelen kısmî nitelikteki azalmayı toplam talebi etkilemek yoluyla gidermek, büyük ölçekli bir enflasyon göze alınmadığı sürece, mümkün değildir. Burada, ödemeler bilançosuna ilişkin sorunların çözümlenmesi de başlıbaşına ayrı bir konuyu oluşturmaktadır.

Toplam talebi etkilemek yoluyla global yönlendirmenin amaca hizmet etmediğini göstermek için, burada, çarpıcı örnek olarak petrol krizi verildi. Fakat, bütün yapısal aksamalarda, sorun benzer bir görünüm arz etmektedir: Yapısal değişimler ister talepten, ister üretimden kaynaklansın **global** yönlendirme ile bu durumu ortadan kaldırmak mümkün değildir. Aksamalar,

birdenbire ortadan kaldırılamaz; ekonomi, sadece uzun dönemde değişen verilere uyabilir. Bir üretim elemanının nisbî olarak pahalalanması söz konusu ise, bunun diğer üretim elemanları ile ikâme edilmesi yolu ile uyum sağlanır. Talebin yapısında bir değişme meydana gelirse, üretimin yeniden düzenlenmesi gerekir. Her iki durumda da belirli bir zamana gereksinme duyan uyumun tamamen pürüzsüz bir biçimde seyretmesi mümkün değildir.

Eğer devlet maliye politikası yolu ile bu alanda yardımcı olmak isterse, bu yardımın ekonominin kendisi açısından gerekli uyumları büyük kayıplara uğramadan gerçekleştirmesini mümkün kılacak nitelikte olması gerekir. Böyle bir yardım ise, toplam talebi etkilemek şeklinde değil, aksine üretimde köklü değişikliği kolaylaştırıcı ve hızlandırıcı önlemler yolu ile sağlanabilir, daha somut ifadeyle, devletin, üretimde köklü değişikliğin yapılabileceği her yerde **sübvansiyonlardan** yararlanması zorunludur. Yapısal aksamaların türüne göre yaklaşım bazı farklı olabilir. Bir üretim elemanının pahalalanması halinde diğer üretim elemanlarının ikame edilmesini kolaylaştırıcı önlemler alınır. Bu tür üretim elemanları mevcut değilse, yardım, alternatif üretim elemanlarını geliştirmeye veya mevcut olan gelişmeleri hızlandırmaya yöneltilir. Üretim elemanını ikâme etme yönünde köklü değişiklik olanakları sınırlı ise, bir başka deyişle, bu tür değişiklikler önemlice maliyet artışlarına ve dolayısıyla satış şansında azalmalara yol açacaksa, üretimde kısmî nitelikte yön değişikliği, yani bir başka üretimi kolaylaştırıcı yardım yapılması daha uygundur. Bu tür değişiklikler daima işçileri de ilgilendirdiği için (işin türünde değişiklikler, ikametgâh değişimi vs.), işgücü mobilitesini artıran yardımlara da ağırlık vermek gerekir.

Eğer stagflasyon bölgesel özellikli gelişmelerden kaynaklanırsa, tıpkı sektörel gelişmelerle ilgili durumda olduğu gibi, bu gibi gelişmeleri özendirici ya da frenleyici farklılaştırılmış maliye politikası önlemlerinin devreye girmesi gerekir.

Daha ziyade belirli sektörlerin ve branşların veya bölgelerin yararına **yönelik** olarak alınan bu tür **münferit önlemlere** karşı, şu itiraz yapılabilir: Devlet, piyasa mekanizması ile bağdaştırılması güç bir "dirijistik politika" izleme durumuna düşer. Sınırsız kâr şansına sahip olan ve bu nedenle muhtemel risklere de katlanmak zorunda olan firmaların, piyasa mekanizmasının tabii işleyişi içinde devlet yardımı olmaksızın, yapısal değişimlerin gerektirdiği uyumu gerçekleştirebilmeleri gerekir. Fakat, burada, girişimci riski kavramının kapsamına giren "normal" yapısal değişimler ile, örneğin, petrol krizinde olduğu gibi, siyasî müdahaleler sonucunda ortaya çıkan ani değişimler arasında bir ayırım yapmak gerekir. İktisadî koşullarda birdenbire meydana gelen geniş kapsamlı değişimleri, yavaş bir biçimde sürekli olarak oluşan yapısal değişim sürecinden farklı değerlendirmek gerekir.

Kısacası, **sektörel ve bölgesel açıdan farklılaştırılmış maliye politikası**, stagflasyon ile mücadelede kullanılacak pek az araçtan birisini oluşturmaktadır. Ne var ki, bu araç yeterli değildir; çünkü, stagflasyon sektörel ve

bölgesel ağırlıklı gelişmelerden kaynaklanmadığı ölçüde, iktisadi düzen politikasına ilişkin amaçlarla çatışma haline düşmeğe de elverişli olan selektif maliye politikası yolu ile, sadece semptomlar ile mücadele edilir.

3.3 Stagflasyon İle Mücadelede Para ve Maliye Politikasına İlişkin Araçların Optimal Bileşimi

Stagflasyonun diğer faktörlerin yanısıra bir talep açığı ya da talep fazlasından kaynaklandığı teşhisinde bulunulursa, talepde global ayarlamalara gitmek suretiyle stagflasyonist eğilimle mücadele etmek uygun olabilir.

Böyle bir durumda vergi indirimleri yolu ile gerçekleştirilen genişletici maliye politikası ile, daraltıcı yönde etki yapan para politikasını birleştirmek düşünülebilir. Daraltıcı para politikası, fiyat ve ücret şeklinde sosyal hasılaya yöneltilen arzulanmayan düzeydeki talepleri parasal açıdan yumuşatma fonksiyonunu üstlenir. Böylece, para politikası, genişletici yönde etki yapan vergi indirimlerinden kaynaklanan enflasyona karşı bir tür koruyucu tampon gibi etki yapar. Buna karşılık, genişletici maliye politikası, ücretlere ilişkin toplu sözleşme müzakereleri üzerinde ılımlı yönde etki yaparak istihdamı artırma işlevini üstlenir. Hatta, genişletici maliye politikasının ücret amacıyla, bu tür önlemlerin yürürlüğe konması-meselâ, İngiltere'de olduğu gibi, - belirli bir ücret politikasına bağlı kılınabilir. Böylece, ücretlerden kaynaklanan maliyet enflasyonuna karşı mücadele edilebilir. Ücretler ile ilgili maliyet enflasyonu sorunu için önerilen bir başka yöntem, özellikle A.B.D. de tartışılan "Tax-Based Incomes Policy" ile ilgilidir. Buna göre, fiyat istikrarı görüşü açısından "aşırı yüksek" addedilen ücret sözleşmeleri dışsal maliyet olarak işlem görecektir ve vergi ile cezalandırılacaktır. Belirli değerlerin altında kalan ücret sözleşmeleri ise, dışsal fayda olarak kabul edilerek malf açıdan mükâfatlandırılacaktır. Daha çok Amerikan koşullarına uygun olan bu öneri, uygulama açısından önemli teknik sorunları içermektedir.

İşsizlik ve enflasyonun bir arada görüldüğü stagflasyonist bir durumda maliye ve para politikaları arasında yukarıda açıklanan doğrultuda bir işbölümünün nasıl gerçekleştirilebileceğini fiktif bir örnek ile daha somut hale getirmek mümkündür. Tablodaki şematize edilen fiktif örnekte, maliye politikası birincil olarak istihdam amacına yönelirken, para politikası daha çok istikrar amacına yönelik olarak kabul edilmektedir. Böyle bir kombine araç kullanımı, "policy mix" in bir şekli olarak kabul edilebilir; her defasında etki açısından daha elverişli olan araç, sadece bir amaç için kullanılmaktadır. Fakat, iktisat politikasına ilişkin araçlar sadece bir amaca değil, aksine diğer amaçlara da etki yaptıkları için, muhtemel yan etkilerin hedeflenen ana amaca ilişkin etkilerden daha büyük olmamasına dikkat etmek gerekir. Tablodaki fiktif örnekte, bir araca ilişkin negatif yan etkiler eşit olmakla beraber, pozitif işaretli "ana etkiler" e kıyasla daha düşük düzeyde kalmaktadırlar. Son sırada yer alan toplam etkiye bakılırsa, iktisadî durumda genel olarak bir iyileşmenin olduğu görülür; yani, iktisadî istikrar açısından gerekli her iki amacın büyüklüklerinde de aynı zamanda ve aynı doğrultuda bir değişiklik olmaktadır.

Bu koşullar altında, farklı araçları birbirine ters yönde devreye sokmak suretiyle tam istihdam ile fiyat istikrarı arasında tam bir "trade-off"un, değiş-to-kuş ilişkisinin olmadığı stagflasyonist bir durumda her iki amacın gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak mümkün olabilir.

Tablo 1: Para ve Maliye Politikasının Temel ve Yan Etkilerinin Açıklanması

Amaçlar Araçların Kullanımı	ENFLASYON ORANININ DÜŞÜRÜLMESİ	İŞSİZLİK ORANININ DÜŞÜRÜLMESİ
PARA POLİTİKASI	+3 (TEMEL ETKİ)	-2 (YAN ETKİ)
MALİYE POLİTİKASI	-2 (YAN ETKİ)	+3 (TEMEL ETKİ)
TOPLAM ETKİ	+1	+1

Ne varki, stagflasyon ile mücadelede kuvvetli bir iktisadî büyümeye de ağırlık vermek gerekir. Bu nedenle, maliye politikasına ilişkin araçların, özel yatırımları özendirici, çalışma arzusunun artırıcı ve özellikle yeni teknolojiler ve yeni ürünler şeklinde teknik gelişmeyi hızlandırıcı yönde kullanılmaları gerekir.

4. Sonuç

Çağımızın iktisadi bunalımı olarak niteleyebileceğimiz stagflasyon; kullanılmayan üretim kapasitelerinin, işsizliğin ve yetersiz bir iktisadi büyüme ile fiyat artışının bir arada görüldüğü bir iktisadi durum olarak tanımlanabilir. Yüksek oranlı enflasyonun yanısıra işsizliğin de mevcudiyeti bu yeni bunalımın odak noktasını oluşturmaktadır.

Maliye politikası, enflasyon ve durgunluğa karşı farklı önlemler önermekte olup, her iki konjonktürel bunalıma karşı eş anlı mücadele verilebilmesini sağlayan mekanizmalara sahip bulunmadığından, bu politikanın uygulanması, amaçlararası çelişki ve çatışmaları derinleştirip şiddetlendirmekten öte bir yarar sağlayamamaktadır.

Stagflasyonun açıklanmasına ilişkin çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bunlar stagflasyonun nedenini; yapısal işsizlikle mücadele dozunun iyi ayarlanmamasına, ücretlerin aşağıya doğru fleksibil olmamasına, eksik rekabet koşullarında firmaların yüksek fiyat politikalarına, gelir paylaşımı mücadelesinin şiddetlenmesine, uygulanan yanlış iktisat politikalarına ve dış ekonomik faktörlere bağlamaktadırlar.

Stagflasyonun klâsik tedbirler ile önlenmesi amaç çatışmaları nedeniyle mümkün olmayınca, amaçların optimal bir bileşiminin gerçekleştirilmeğe çalışılması zorunlu hale gelmiştir. Optimal bileşimin sağlanması konusunda da

çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bunlar ise; ücret ve fiyat kontrolleri ile müdahaleyi sektörel ve bölgesel ağırlıklı müdahaleyi ve talepte global ayarlamalara gitmek suretiyle müdahaleyi öneren yaklaşımlar olarak ifade edilebilir. Bu yaklaşımlar içinde en rasyonel görüneni vergi indirimleri yolu ile gerçekleştirilen genişletici maliye politikası ile, daraltıcı yönde etki yapan para politikasını birleştirmektir. Genişletici maliye politikası, istihdamı artırma işlevini, daraltıcı para politikası ise fiyat ve ücret şeklinde sosyal hasılaya yöneltilebilir arzulanmayan düzeydeki talepleri parasal açıdan yumuşatma işlevini üstlenecektir.

Son olarak belirtilmesi gereken bir nokta da, stagflasyonla mücadelede kullanılan maliye politikasına ilişkin araçların, özel yatırımları özendirici, çalışma arzusunu artırıcı ve özellikle teknik gelişmeyi hızlandırıcı yönde kullanılmalarının gerektiridir.

KAYNAKLAR

- J.A. Bristow: British Budgetary Policy 1975 - 1977 Finanzarchiv, N. 5 Bd. 16, 1977-78, s. 466, 473.
- Dernburg, T.F, ve Mc Dougall, D.M.: Lehrbuch der Makroökonomischen Theorie, 3 Aufl. Stuttgart 1981.
- Friedman, M.: Inflation and Unemployment, Journal of Political Economy, 85 (1977), s. 451-472.
- Haller, H.: Finanzwirtschaftliche Stabilisierungspolitik, Handbuch der Finanzwissenschaft, 3. Auflage, Bd. III, Tübingen 1981.
- Kitching, B.: Real "Crowding Out" as a Factor in the American Inflation-Recession, Zeitschrift für National Ökonomie, Bd. 32 (1972), s. 289-303.
- Mackscheidi - Steinhausen: Finanzpolitik I. Tübingen 1978.
- Musgrave, R.A. ve Musgrave, P.B.: Public Finance in Theory and Practice, 1973.
- Musgrave R.A.: Fiscal Policy and Stagflation: The U.S. Experience, Wirtschafts-wissenschaft als Grundlage staatlichen Handelns, editör P. Bobley ve Tolkemitt, Tübingen 1979.
- Phelps, E.S.: Inflation Policy and Unemployment Theory, New York 1973.
- Timm, H.: Finanzwirtschaftliche Allokationpolitik, Handbuch der Finanzwissenschaft, Tübingen 1981.
- J. Tobin: Inflation and Unemployment, American Economic Review, vol. 62 (1972) s. 1
- Wallich, H.C. ve Weintpub, S.: Tax-Based Incomes Policy, Journal of Economic Issues, Vol. 5, No. 2, 1971, s. 1-19.
- Zimmermann, H.: Offene und versteckte Stagflation, Jahrbücher F. Nationalökonomie und Statistik, Bd. 189, 1975, s. 65-77.